

ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО «ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»
ЗАХІДНОДОНБАСЬКИЙ ІНСТИТУТ

(назва навчального підрозділу)

КАФЕДРА ПРАВА

(повна назва кафедри, циклової комісії)

КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни «Фінансове право»

(назва дисципліни)

на тему: «Фінансовий контроль: сутність, суб'єкти, їх права та обов'язки.»

Студента (ки) Місан А.А.

групи ІН35-8-23-Б1П(4,6 з)

напряму підготовки (спеціальності) Право

Керівник, доцент, к.ю.н., доцент Леонова О.В.

(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Оцінка:

Національна шкала _____

Кількість балів: ____ ECTS ____

Члени комісії

_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)

м. Павлоград - 2025р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 Теоретичні основи фінансового контролю	6
1.1. Сутність поняття «фінансовий контроль».....	6
1.2. Значення фінансового контролю в системі фінансового права	8
1.3. Основні принципи здійснення фінансового контролю	11
РОЗДІЛ 2. Суб'єкти фінансового контролю.....	15
2.1. Державні органи, що здійснюють фінансовий контроль	15
2.2. Форми та різновиди фінансового контролю	17
2.3. Повноваження контролюючих структур і обов'язки установ, що підлягають контролю.....	21
РОЗДІЛ 3 Практичний досвід та актуальні проблеми фінансового контролю в Україні.....	25
3.1. Типові випадки виявлення фінансових порушень	25
3.2. Ключові проблеми: недостатня координація, дублювання повноважень, корупційні загрози	28
3.3. Шляхи підвищення ефективності функціонування системи фінансового контролю.....	31
ВИСНОВКИ.....	34
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	36

ВСТУП

Система фінансового контролю в Україні відіграє ключову роль у забезпеченні стабільності, прогнозованості та ефективності функціонування державних фінансів. У сучасних умовах трансформації економіки та посилення вимог до прозорості діяльності органів влади питання належного контролю над формуванням, розподілом і використанням фінансових ресурсів набуває особливого значення. Фінансовий контроль, будучи одним із фундаментальних інструментів публічного управління, спрямований на забезпечення законності, економності й результативності використання державних коштів, що визначає його критичну роль у системі фінансової безпеки держави.

Актуальність теми зумовлена низкою чинників. По-перше, сучасний етап розвитку України характеризується значними бюджетними навантаженнями, необхідністю ефективного використання міжнародної фінансової допомоги, а також потребою у протидії корупційним проявам у фінансовій сфері. По-друге, є очевидним, що чинна система фінансового контролю не завжди забезпечує належний рівень відповідальності та дисципліни у сфері управління публічними фінансами, що регулярно підтверджується результатами перевірок Рахункової палати, Державної аудиторської служби та інших контрольних інституцій. По-третє, інтеграційні процеси, пов'язані з європейським вектором розвитку України, вимагають адаптації моделей контролю до міжнародних стандартів, зокрема принципів INTOSAI, стандартів ЄС щодо аудиту та моніторингу державних фінансів.

Таким чином, дослідження інституту фінансового контролю є необхідним для глибокого розуміння його сутності, ролі, структури та ефективності, а також для формування практично орієнтованих пропозицій щодо вдосконалення механізмів його впровадження. Підвищення результативності фінансового контролю прямо корелює з ефективністю бюджетної політики, рівнем довіри до державних інституцій та здатністю держави забезпечити стаłe соціально-економічне зростання.

У цьому контексті **об'єктом дослідження** виступає система фінансового контролю в Україні як комплекс взаємопов'язаних правових, організаційних і інституційних елементів, спрямованих на забезпечення законності у сфері управління фінансовими ресурсами.

Предмет дослідження охоплює механізми, форми і методи здійснення фінансового контролю, діяльність суб'єктів контролю та проблеми, що виникають у процесі реалізації контрольних функцій.

Метою дослідження є здійснення комплексного теоретико-аналітичного вивчення системи фінансового контролю в Україні, виявлення її ключових проблемних аспектів та визначення можливих напрямів підвищення ефективності.

Досягнення сформульованої мети передбачає виконання низки взаємопов'язаних аналітичних завдань. Насамперед необхідно розкрити зміст фінансового контролю як правового інституту, визначивши його сутність, функції та принципи. Важливо охарактеризувати суб'єктів фінансового контролю, з'ясувати їхні повноваження та специфіку взаємодії у межах єдиної системи публічного контролю. Наступним завданням є аналіз типології видів і форм фінансового контролю та вивчення практики їх застосування. Особливої уваги потребує дослідження сучасних проблем у сфері фінансового контролю, зокрема дублювання контрольних функцій, недостатнього рівня координації між органами, корупційних ризиків, неефективності окремих процедур перевірки. Також важливим завданням є дослідження реальних кейсів, які демонструють типові порушення у сфері державних фінансів, та виявлення причин їх виникнення. Завершальним аналітичним блоком є формування науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення механізмів фінансового контролю в Україні з урахуванням міжнародного досвіду та сучасних тенденцій розвитку фінансового управління.

Наукова значущість дослідження полягає у комплексному підході до аналізу функціонування системи фінансового контролю, узагальненні проблемних аспектів її реалізації та окресленні шляхів модернізації, які можуть

сприяти підвищенню прозорості бюджетного процесу, зменшенню корупційних ризиків і забезпеченню ефективного управління державними ресурсами. Практична цінність роботи полягає у можливості використання висновків та рекомендацій у діяльності органів державного фінансового контролю, у нормотворчому процесі, а також у подальших наукових дослідженнях.

Сукупність зазначених факторів формує підґрунтя для всебічного розгляду фінансового контролю як складної та багатовимірної категорії, що потребує постійного осучаснення, вдосконалення й адаптації до змін, які відбуваються в економічній системі та державному управлінні. Саме тому дослідження механізмів фінансового контролю має не лише теоретичне, але й значне практичне значення для підвищення ефективності функціонування сектору публічних фінансів в Україні.

РОЗДІЛ 1 Теоретичні основи фінансового контролю

1.1. Сутність поняття «фінансовий контроль»

Фінансовий контроль у системі державного управління виступає фундаментальним механізмом забезпечення стабільності та передбачуваності фінансової діяльності держави. Його сутність полягає у постійному та цілеспрямованому спостереженні за процесами формування, розподілу та використання фінансових ресурсів з метою визначення їх відповідності законодавчим нормам, економічній доцільності та встановленим стандартам ефективності. Упродовж тривалого часу фінансовий контроль розглядався як інструмент виявлення порушень і недоліків, однак сучасний підхід трактує його значно ширше. Він набуває характеру комплексного управлінського процесу, який не лише фіксує проблеми, а й створює умови для їх попередження, удосконалення системи фінансових відносин та зміцнення фінансової дисципліни на всіх рівнях.

Сутність фінансового контролю відображає поєднання правових і економічних аспектів. З одного боку, він ґрунтується на нормах фінансового, бюджетного, податкового, адміністративного та господарського законодавства, що встановлюють правила фінансової діяльності та відповідальність за їх порушення. З іншого боку, фінансовий контроль є важливою частиною економічного механізму, оскільки спрямований на досягнення оптимального та раціонального використання ресурсів, підвищення ефективності фінансової політики та забезпечення належного управління державними фінансами. Саме поєднання цих двох складових дозволяє говорити про його системний, багатовимірний характер.

У науковій літературі сутність поняття «фінансовий контроль» трактується по-різному. Одні дослідники наголошують на юридичній природі контрольної діяльності, визначаючи її як форму реалізації державної влади, що спрямована на перевірку дотримання встановлених законодавством правил. Інші підкреслюють економічний зміст фінансового контролю, який проявляється в

оцінюванні результативності та раціональності фінансових операцій. Таке розмаїття наукових підходів свідчить про складність і багатогранність цього явища, яке не може бути зведене до простої перевіркової функції. Фінансовий контроль є елементом системи управління, що впливає на прийняття рішень, коригування політики, формування фінансових планів та оцінку наслідків економічних дій.[13]

Важливим в аспекті розкриття сутності фінансового контролю є розуміння його ролі як механізму забезпечення публічної довіри. У демократичних державах контроль над фінансовими ресурсами має бути прозорим і об'єктивним, оскільки саме це формує гарантії дотримання суспільних інтересів і раціонального використання державного майна. Контроль виступає інструментом забезпечення підзвітності, адже демонструє реальний стан фінансової діяльності органів влади, підприємств і організацій, які використовують бюджетні кошти. Завдяки цьому суспільство отримує інформацію щодо ефективності управління державними фінансами, що є одним із ключових критеріїв оцінки рівня демократичності та відповідальності влади.

Сутність фінансового контролю неможливо повністю розкрити без урахування питання його об'єктивності та незалежності. Контрольна діяльність втрачає сенс, якщо вона здійснюється під впливом політичних чи корпоративних інтересів. Саме тому у світовій практиці створюються інституції, що мають високий рівень незалежності від виконавчої влади. В Україні прикладом такої інституції є Рахункова палата, яка має конституційні гарантії автономності у своїй діяльності. Наявність незалежного зовнішнього контролю дозволяє об'єктивно оцінювати стан публічних фінансів, що є важливою умовою побудови ефективної системи управління.

Важливою рисою сутності фінансового контролю є його спрямованість на досягнення довгострокових результатів. Контрольна діяльність не обмежується фіксацією фактів порушень; вона також передбачає аналіз причин їх виникнення, вивчення системних недоліків, формування рекомендацій щодо усунення встановлених проблем. Таким чином, фінансовий контроль виконує не лише

наглядову, а й аналітичну та консультативну функції, сприяючи вдосконаленню фінансового планування, бюджетного процесу, системи управління державним майном та державних закупівель.

Не менш суттєвим є те, що фінансовий контроль охоплює всі етапи руху фінансових ресурсів. Він починається ще на стадії планування та прогнозування державних доходів і видатків, охоплює процес формування бюджету та проведення фінансових операцій і завершується оцінкою їх результативності. Завдяки цьому забезпечується цілісний і неперервний нагляд за фінансовими процесами, що створює можливість виявляти недоліки на ранніх етапах і запобігати їх переростанню в суттєві порушення.

Сутність фінансового контролю також проявляється у його соціальній та економічній функції. Належний контроль забезпечує рівномірний розподіл фінансових ресурсів, сприяє виконанню соціальних програм, розвитку інфраструктури, наданню якісних публічних послуг. Ефективність контролю прямо впливає на добробут населення, адже від правильного використання бюджетних коштів залежить фінансування освіти, охорони здоров'я, оборони, соціального захисту та інших сфер життєдіяльності держави.[14]

Підсумовуючи викладене, можна зазначити, що сутність фінансового контролю полягає в організованій та нормативно врегульованій діяльності, яка забезпечує відповідність фінансових процесів законодавству та інтересам держави, сприяє їх ефективності, прозорості й результативності. Фінансовий контроль є складним явищем, що поєднує правові, економічні, управлінські та соціальні аспекти, і відіграє ключову роль у забезпеченні стабільності фінансової системи та належного функціонування публічного сектору.

1.2. Значення фінансового контролю в системі фінансового права

Значення фінансового контролю в системі фінансового права визначається його здатністю забезпечувати дотримання принципів законності, прозорості та відповідальності у сфері управління державними і місцевими фінансами. Саме фінансовий контроль створює правові умови для реалізації

норм фінансового законодавства, роблячи можливим реальний нагляд за їх виконанням та впливаючи на формування правової культури у фінансових відносинах. Фінансове право, виступаючи комплексною галуззю, що регулює суспільні відносини у сфері мобілізації, розподілу та використання фінансових ресурсів, не може ефективно функціонувати без відповідного механізму контролю. Тому фінансовий контроль займає особливе місце в структурі фінансово-правового регулювання, будучи його невід'ємною складовою.

Фінансовий контроль забезпечує реальне втілення фінансово-правових норм, які встановлюють порядок формування доходів держави, процедури витрачання бюджетних коштів, правила здійснення державних закупівель, адміністрування податків, управління державним майном та іншими ресурсами. Норми фінансового права набувають практичного змісту лише тоді, коли існує дієвий контроль, здатний перевірити їх виконання та надати об'єктивну оцінку правомірності і доцільності фінансових операцій. Без наявності контрольного механізму правове регулювання залишається декларативним, що знижує його реальний вплив на фінансову систему та ефективність державної політики.[16]

Особливе значення фінансового контролю полягає у тому, що він забезпечує стабільність фінансової системи держави, оскільки дозволяє виявляти будь-які порушення бюджетного процесу, відхилення від затверджених показників, неправомірне або нецільове використання фінансових ресурсів. Завдяки цьому держава отримує можливість запобігати втратам бюджетних коштів, мінімізувати фінансові ризики, усувати системні прорахунки в управлінні та формувати більш ефективну фінансову політику. Таким чином, фінансовий контроль виконує не лише функцію правового нагляду, а й функцію забезпечення фінансової безпеки держави, що є стратегічно важливим елементом розвитку країни.

Важливою характеристикою значення фінансового контролю виступає його вплив на формування правової відповідальності учасників фінансових правовідносин. Завдяки систематичному контролю підвищується рівень фінансової дисципліни, а суб'єкти господарювання, органи влади та посадові

особи усвідомлюють неминучість юридичних наслідків за порушення фінансового законодавства. Контрольні заходи сприяють створенню атмосфери відповідальності та раціональності, формують умови, за яких порушення норм права стають менш ймовірними, а правова поведінка більш передбачуваною. Таким чином, фінансовий контроль виступає важливим засобом забезпечення правопорядку у сфері публічних фінансів.

Особливе місце фінансового контролю у системі фінансового права визначається ще й тим, що він сприяє підвищенню ефективності бюджетного процесу. Завдяки контролюючим заходам державі вдається оцінювати результативність використання бюджетних коштів, реальний вплив фінансованих програм на соціально-економічний розвиток та обґрунтованість фінансових рішень. Контрольні висновки та аналітичні матеріали відіграють вагомую роль під час формування бюджетної політики, внесення змін до законодавства та стратегічного планування. Таким чином, фінансовий контроль не є механізмом, який діє виключно постфактум; він виконує прогностичну та регульовальну функції, забезпечуючи якісні основи для прийняття управлінських рішень.[17]

Значення фінансового контролю виявляється і в його впливі на розвиток правової системи в цілому. Контрольні органи, виявляючи прогалини або суперечності у правовому регулюванні, фактично стимулюють законодавчий процес, сприяючи вдосконаленню фінансового законодавства та адаптації його до реальних потреб суспільства. Така взаємодія між контрольною діяльністю та нормотворчістю формує динамічну правову систему, здатну реагувати на виклики сучасності.

Окремо варто підкреслити, що фінансовий контроль забезпечує реалізацію принципу прозорості діяльності органів влади. Суспільство має право знати, як саме використовуються державні кошти, чи відповідають прийняті фінансові рішення інтересам громадян і чи забезпечується належний рівень підзвітності посадових осіб. Контроль у сфері фінансів виконує важливу демократичну функцію, адже він створює умови для відкритості бюджетного

процесу, сприяє зниженню рівня корупційних ризиків та формує необхідні передумови для зміцнення довіри населення до державних інституцій.

У сучасних умовах важливість фінансового контролю ще більше зростає через потребу ефективного управління міжнародною фінансовою допомогою, виконання зобов'язань перед міжнародними організаціями, інтеграцію України у європейський правовий простір. Орієнтація на стандарти Європейського Союзу та INTOSAI вимагає високого рівня прозорості, незалежності та професійності контролюючих органів, що прямо впливає на якість фінансово-правової системи.

Отже, фінансовий контроль є ключовим елементом системи фінансового права, без якого неможливе належне функціонування публічних фінансів. Його значення визначається не лише здатністю забезпечувати законність та дисципліну, а й тим, що він формує підґрунтя для стабільного розвитку держави, ефективного управління ресурсами та демократичного контролю над владою. Саме тому фінансовий контроль займає особливе місце в структурі фінансово-правового регулювання і продовжує відігравати стратегічну роль у зміцненні фінансової системи України.

1.3. Основні принципи здійснення фінансового контролю

У системі фінансового права принципи фінансового контролю посідають особливе місце, оскільки саме вони визначають фундаментальні засади, на яких ґрунтується діяльність контролюючих органів та функціонування всієї системи контролю. Принципи виконують роль своєрідного орієнтира, що задає загальні правила, забезпечує єдність контрольної практики, сприяє формуванню об'єктивних, прозорих і ефективних механізмів перевірки фінансової діяльності. Вони не лише визначають правові засади контролю, а й формують його етичні, управлінські та організаційні стандарти, які гарантують належний рівень фінансової дисципліни та відповідальності. Саме через призму принципів можна найбільш повно розкрити сутність фінансового контролю та зрозуміти особливості його функціонування в умовах сучасної держави.

Одним із ключових елементів значення принципів є те, що вони забезпечують цілісність контрольної системи. Фінансовий контроль охоплює численні сфери діяльності від бюджетного планування до аудиту державних підприємств, від моніторингу використання міжнародної допомоги до оцінки ефективності державних програм. Універсальність принципів дозволяє забезпечити однаковий підхід до оцінювання різноманітних фінансових операцій, незалежно від рівня управління, обсягів ресурсів чи специфіки суб'єктів, діяльність яких піддається контролю. Завдяки цьому забезпечується логічність, послідовність і передбачуваність дій контролюючих органів, що підвищує якість прийнятих рішень та формує стабільність фінансової системи.

Особливу роль відіграє принцип законності, який визначає правові рамки контрольної діяльності. Він забезпечує дію контролю в межах встановлених законами процедур і норм, що запобігає свавільному втручання у фінансову діяльність суб'єктів і водночас гарантує обов'язковість виконання вимог органів контролю. Законність передбачає точність і послідовність дій контролерів, суворе дотримання повноважень і процедур, визначених у відповідних нормативних актах. Завдяки цьому забезпечується юридична чистота контрольних заходів, легітимність прийнятих рішень та можливість їх правового захисту в разі виникнення спорів.[16]

Одним із провідних принципів є принцип об'єктивності, який вимагає неупередженості та незалежності оцінки фінансових операцій. Реалізація цього принципу означає, що всі висновки та рекомендації контролюючих органів повинні ґрунтуватися на фактичних даних, документальних підтвердженнях та професійних стандартах. Об'єктивність передбачає, що контролер не повинен бути пов'язаним із суб'єктом контролю жодними особистими чи професійними інтересами, які можуть вплинути на неупередженість оцінки. Особливо важливою стає незалежність зовнішніх органів контролю, таких як Рахункова палата, яка повинна мати реальні інституційні гарантії автономності. Без об'єктивності контроль не може виконувати свою функцію виявлення порушень

і недоліків, а його результати втрачають довіру як у суспільства, так і у державних інституцій.

Серед фундаментальних принципів вирізняється також принцип гласності та прозорості, який забезпечує відкритий характер контрольної діяльності. Прозорість передбачає, що інформація про результати контролю, висновки та рекомендації має бути доступною громадськості, якщо вона не містить обмеженої чи конфіденційної інформації. Цей принцип сприяє зміцненню демократичних основ держави, оскільки відкритість контрольної діяльності створює умови для суспільного нагляду, формує довіру до державних органів, зменшує ризики корупційних проявів. У сучасних умовах, коли вимагається високий рівень підзвітності публічних службовців, прозорість фінансового контролю набуває особливої ваги.

У системі контролю важливим є й принцип системності та комплексності. Він визначає фінансовий контроль як безперервний процес, що здійснюється на всіх етапах фінансової діяльності від формування бюджетних показників до виконання бюджету й оцінки результативності використання коштів. Контроль стає не одноразовою дією, а частиною циклу управління, у межах якого відстежується весь фінансовий процес. Комплексність передбачає врахування всіх факторів, що впливають на фінансову діяльність: економічних умов, організаційних рішень, нормативної бази, внутрішніх ризиків суб'єктів господарювання. Завдяки цьому формуються більш точні та якісні висновки, які допомагають покращити управління фінансовими потоками.[14]

Важливо розкрити зміст принципу економічності та ефективності, який визначає орієнтацію фінансового контролю на досягнення максимального результату з найменшими витратами ресурсів. Дія контролю має сприяти економії державних коштів, покращенню методів їх використання, оптимізації управлінських рішень. Ефективність контролю вимірюється не лише кількістю виявлених порушень, а й ступенем впливу його результатів на реальні фінансові процеси, здатністю усунути недоліки та запобігти їх повторенню. У цьому контексті стає важливим перехід від суто карального підходу до аналітичного та

превентивного, що відповідає сучасним європейським практикам фінансового нагляду.

Зміст фінансового контролю повертає нас і до принципу відповідальності, який означає, що всі учасники фінансових правовідносин повинні чітко виконувати свої обов'язки, а контролюючі органи діяти професійно, обґрунтовано та без перевищення повноважень. Принцип відповідальності забезпечує дотримання належного рівня фінансової дисципліни та формує передбачуваність поведінки суб'єктів фінансової діяльності. Він водночас покладає відповідальність і на контролерів, які повинні гарантувати якість проведення перевірок та достовірність висновків.

Фінансовий контроль набуває особливого значення в умовах зростання масштабів фінансових операцій і посилення впливу глобальних економічних факторів. У такій ситуації особливо актуальним стає принцип адаптивності та інноваційності, який визначає необхідність постійного оновлення методів і підходів до контролю. Сучасні виклики, серед яких цифровізація, складність міжнародних фінансових операцій, ризики кібербезпеки, потребують застосування нових технологій, аналітичних інструментів і підходів, що відповідають динаміці економічних процесів. Реалізація цього принципу дозволяє підвищувати якість фінансового контролю та забезпечувати його відповідність сучасним стандартам.[14]

Таким чином, основні принципи фінансового контролю формують його концептуальну основу, визначають логіку, зміст і методи контрольної діяльності. Вони забезпечують ефективність і прозорість контролю, сприяють зміцненню законності, підзвітності та фінансової дисципліни, створюють умови для стабільного функціонування фінансової системи. Саме завдяки дотриманню принципів фінансовий контроль перетворюється на потужний інструмент державної політики, спрямований на раціональне управління фінансовими ресурсами та забезпечення економічної безпеки держави.

РОЗДІЛ 2. Суб'єкти фінансового контролю

2.1. Державні органи, що здійснюють фінансовий контроль

Система державного фінансового контролю в Україні формується комплексом органів, діяльність яких спрямована на забезпечення законності, прозорості та ефективності використання публічних фінансових ресурсів. Вона має багаторівневий характер і спирається на розгалужену нормативно-правову базу, яка визначає компетенцію кожного суб'єкта контролю, їхню взаємодію та механізми впливу на фінансову дисципліну. Ключовим елементом цієї системи є Конституція України, що закладає засади бюджетної системи, принципи цільового та раціонального використання публічних фінансів і визначає Рахункову палату як вищий орган зовнішнього державного фінансового контролю, який здійснює свою діяльність від імені Верховної Ради України. Закріплення статусу цього органу на конституційному рівні підкреслює стратегічне значення незалежного контролю за фінансовою діяльністю держави.

Центральне місце у правовому регулюванні контролю займає Бюджетний кодекс України, який детально визначає порядок нагляду на всіх етапах бюджетного процесу. У ньому закладено механізми попереднього, поточного та подальшого контролю, а також розподіл повноважень між органами, відповідальними за виконання бюджету. Кодекс встановлює вимоги до внутрішніх систем контролю в органах влади, визначає роль казначейства у перевірці первинних фінансових документів, окреслює порядок проведення аудитів, ревізій і оцінки ефективності бюджетних програм. Саме Бюджетний кодекс створює правову основу для координації дій органів контролю та забезпечення єдиних підходів до перевірки використання коштів.[2]

Особливе місце у системі займає Рахункова палата, діяльність якої визначено спеціальним законом. Вона здійснює зовнішній контроль за виконанням Державного бюджету України, оцінює законність і результативність використання державних коштів, аналізує виконання державних цільових програм, фінансування секторів економіки, стан державного боргу та вплив

бюджетної політики на економіку країни. Закон «Про Рахункову палату» встановлює обов'язковість публічності її звітів, що є важливим інструментом інформаційної відкритості та підзвітності органів влади. Незалежність цього органу гарантується не лише конституційними положеннями, але й процедурою призначення та звільнення його членів, а також особливим порядком формування бюджету самої палати.[4]

Нормативно-правове регулювання внутрішнього державного фінансового контролю базується на Законі України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні». У цьому законі визначено правовий статус органу, що реалізує державний фінансовий аудит, ревізії та інші контрольні заходи. Закон наголошує на необхідності не лише встановлювати факти порушень, а й аналізувати причини їх виникнення, оцінювати ефективність управлінських рішень та пропонувати шляхи підвищення раціональності використання ресурсів. Важливим є те, що закон фактично вводить концепцію ефективного контролю, яка орієнтована не лише на юридичні норми, а й на економічну результативність.[5]

Податковий та митний контроль регулюється Податковим кодексом України, який встановлює порядок перевірок, права і обов'язки контролюючих органів і правила взаємодії з платниками податків. Податковий контроль має ключове значення для забезпечення доходної частини бюджету, тому законодавство деталізує процедури документальних і фактичних перевірок, визначає критерії ризиків, процедури оскарження рішень, гарантії платників та відповідальність за порушення. Податкове законодавство також запроваджує електронні механізми контролю, що сприяють прозорості фінансових операцій, зменшенню корупційних ризиків і більш ефективному аналізу економічної діяльності суб'єктів господарювання.[3]

Фінансовий контроль у сфері виконання державного бюджету значною мірою забезпечується діяльністю органів казначейського обслуговування. Їхня робота регулюється Бюджетним кодексом і численними підзаконними актами Міністерства фінансів. Казначейство виконує функції попереднього контролю,

перевіряючи відповідність фінансових документів затвердженим бюджетним призначенням. Такий превентивний механізм дозволяє запобігати порушенням ще до здійснення видатків, що підвищує загальну фінансову дисципліну. Крім того, казначейство веде бухгалтерський облік виконання бюджету і формує офіційну звітність, що забезпечує високий рівень прозорості руху державних фінансових потоків.

Сфера фінансового ринку контролюється спеціальними законами про банківську діяльність, страхування, ринки капіталу та інші фінансові послуги. Органи нагляду в цій сфері контролюють стабільність банківської системи, захист прав споживачів фінансових послуг, дотримання вимог щодо капіталу та ліквідності, запобігання фінансовим махінаціям. Ця частина системи контролю покликана забезпечити стабільність фінансового сектору, який напряду впливає на економічний розвиток держави.

Аналіз законодавства свідчить, що українська система державного фінансового контролю є достатньо розгалуженою, але водночас характеризується певною фрагментарністю та дублюванням функцій, що зумовлює необхідність її модернізації та гармонізації з міжнародними стандартами. Незважаючи на це, нормативна база створює необхідні умови для функціонування ефективної контрольної системи, яка, за умов належної координації, здатна забезпечувати високий рівень прозорості та підзвітності у сфері публічних фінансів.

2.2 Форми та різновиди фінансового контролю

Фінансовий контроль у сучасній системі державного управління є складним багаторівневим процесом, який охоплює різні за змістом, методами й функціональним призначенням форми перевірки фінансової діяльності. Його форми та різновиди сформувалися історично та отримали нормативне закріплення в чинному законодавстві України, що відображає потребу держави забезпечувати безперервний нагляд за рухом публічних фінансових ресурсів. Різноманіття форм фінансового контролю зумовлене різноманітністю фінансових

операцій, багат шаровою структурою бюджетних процесів, участю великої кількості суб'єктів у фінансових правовідносинах, а також необхідністю своєчасного реагування на ризики та порушення, які можуть виникнути на різних етапах управління коштами.

У фінансово-правовій науці форми контролю розуміють як способи організації контрольної діяльності, що забезпечують різні за глибиною та змістом підходи до перевірки фінансових процесів. Різновиди контролю визначаються залежно від суб'єкта, часу проведення, предмета, мети та методології. Саме ця багатогранність дозволяє фінансовому контролю охопити всі аспекти публічних фінансів і забезпечити високий рівень дисципліни та результативності у сфері державного управління. Важливо, що форми контролю не існують ізольовано одна від одної: вони взаємодіють, доповнюють і підсилюють одна одну, формуючи цілісну систему, яка здатна забезпечити всебічну оцінку фінансової діяльності.[15]

Однією з ключових характеристик фінансового контролю є його здатність здійснювати вплив на суб'єктів фінансових правовідносин у різні моменти їхньої діяльності. Саме через часову спрямованість виникає поділ на попередній, поточний і подальший контроль, кожен з яких виконує унікальну функцію в загальній системі. Попередній контроль спрямований на запобігання порушенням ще до початку здійснення фінансової операції. Він реалізується, зокрема, в діяльності казначейства, яке перевіряє відповідність платіжних документів затвердженим бюджетним призначенням. Така форма контролю має превентивний характер і дає змогу уникнути незаконних або нераціональних видатків. Поточний контроль відбувається під час здійснення фінансових операцій і забезпечує оперативний нагляд за відповідністю фактичної діяльності встановленим нормам. Його практичне значення полягає у можливості негайного реагування на відхилення та забезпеченні коректного виконання процесу управління ресурсами. Подальший контроль здійснюється після завершення фінансових операцій і дозволяє дати всебічну оцінку їх законності, ефективності та результативності. Ця форма контролю має аналітичний характер і закладає

основу для вдосконалення майбутніх управлінських рішень, оскільки її висновки впливають на формування політики та планування бюджетних програм.[16]

Крім часової характеристики, значну роль у класифікації контролю відіграє його інституційна природа. Цей критерій дозволяє розмежувати внутрішній і зовнішній контроль. Зовнішній контроль характеризується незалежністю від органів виконавчої влади та здійснюється органами, наділеними особливим конституційним або законодавчим статусом. Унікальність зовнішнього контролю полягає в його здатності забезпечувати об'єктивність оцінки фінансових операцій держави, не перебуваючи у залежності від урядових структур. Саме тому його результати мають високий ступінь довіри суспільства та використовуються парламентом як основа для оцінки діяльності уряду. Внутрішній контроль здійснюється безпосередньо у межах виконавчої влади та підпорядкованих їй установ, що дозволяє забезпечувати оперативність та системність перевірок. Він є частиною управлінської діяльності і дозволяє виявляти порушення на ранніх етапах, сприяючи ефективному функціонуванню державного сектору.

Важливою складовою системи контролю є поділ за змістом та характером діяльності. У цьому контексті виділяють документальний і фактичний контроль. Документальний аналіз ґрунтується на вивченні первинної фінансової документації, бухгалтерських реєстрів, звітів і планових документів, тоді як фактичний контроль передбачає перевірку реального стану активів, матеріальних цінностей, обсягів виконаних робіт або наданих послуг. Взаємодія документального та фактичного контролю дає можливість створити повну картину фінансової діяльності, виявити приховані порушення та забезпечити точність висновків. Важливо зазначити, що сучасні стандарти аудиту все частіше передбачають комплексний підхід, який поєднує аналіз документів, фактичні перевірки та аналітичні процедури на основі ризик-орієнтованих методів.[17]

Невід'ємним елементом сучасної системи контролю є поділ контролю за суб'єктом застосування. Національні органи здійснюють державний та муніципальний контроль, тоді як суб'єкти господарювання зобов'язані

забезпечувати внутрішній контроль у своїх структурах. Зростання ролі внутрішнього контролю зумовлене необхідністю ефективного управління ризиками та підвищенням стандартів корпоративного управління, що відбувається під впливом міжнародних рекомендацій та практики Європейського Союзу. Поступово формується культура внутрішнього аудиту, який спрямований не лише на перевірку дотримання норм законодавства, а й на оцінку ефективності систем управління та запобігання порушенням.

Розвиток технологій, цифровізація фінансових процесів та інтеграція України у світовий економічний простір сприяють появі нових різновидів контролю, пов'язаних із комплексним аналізом великих масивів даних, автоматизованим моніторингом операцій, застосуванням електронних систем ризик-орієнтованого нагляду. Такі інструменти дозволяють підвищити точність і швидкість контрольних процедур, мінімізувати людський фактор та посилити ефективність боротьби з корупцією та фінансовими зловживаннями. Значення цих нових форм контролю постійно зростає, оскільки традиційні механізми вже не здатні забезпечити належний рівень захисту публічних фінансів у складних умовах економічних трансформацій.

Таким чином, форми та різновиди фінансового контролю відображають складність і багатовимірність фінансової системи держави. Вони забезпечують можливість контролювати фінансову діяльність на різних етапах, у різних інституційних умовах та з різними методологічними підходами. Різноманіття форм контролю створює передумови для комплексного й об'єктивного оцінювання фінансових процесів, сприяє зміцненню фінансової дисципліни, підвищує прозорість управління державними ресурсами та формує високий рівень підзвітності органів влади. Ефективність усієї системи фінансового контролю залежить від узгодженості та взаємодії різних його форм, що в сукупності забезпечує стабільність і розвиток фінансової системи держави.

2.3 Повноваження контролюючих структур і обов'язки установ, що підлягають контролю

Правове регулювання повноважень контролюючих структур і юридичних обов'язків установ, діяльність яких перевіряється, становить основу функціонування всієї системи фінансового контролю. Саме через правові норми визначається зміст контрольної діяльності, межі втручання контролюючих органів, порядок проведення перевірок, а також обов'язок підконтрольних суб'єктів забезпечувати доступ до інформації та створювати умови для реалізації контрольних функцій. Без чітко врегульованих повноважень і обов'язків система фінансового контролю втрачає свою визначеність і правову стійкість, що може призвести до порушення балансу між правами держави на контроль і правами установ на захист від надмірного втручання.

Правові повноваження контролюючих структур в Україні мають багаторівневий характер, від конституційного до підзаконного. Їх формування починається з Конституції України, яка визначає загальні засади фінансової діяльності держави та встановлює парламентський контроль за використанням публічних коштів.[1] У цьому контексті особливе значення має закріплення повноважень Рахункової палати, яка здійснює зовнішній державний фінансовий контроль від імені Верховної Ради. Конституційне визначення її статусу гарантує незалежність, що дозволяє цій інституції діяти неупереджено та забезпечує юридичні гарантії об'єктивності її висновків. Право на проведення аудиту, збір інформації та доступ до документів закріплене в спеціальному Законі «Про Рахункову палату», який деталізує механізми реалізації зовнішнього контролю та визначає обов'язковість врахування результатів її діяльності в процесі бюджетного планування та звітування уряду.[4]

У сфері внутрішнього фінансового контролю правові повноваження визначаються Законом України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні». Він надає органам державного фінансового аудиту право безперешкодного доступу до документів, приміщень, матеріальних цінностей, фінансової інформації, інформаційних систем та баз даних, які прямо

або опосередковано стосуються фінансової діяльності підконтрольних установ. У законі визначено право ініціювати ревізії, здійснювати державний фінансовий аудит, аналізувати ефективність використання бюджетних коштів, перевіряти дотримання бюджетного законодавства, встановлювати факти порушень, визначати розмір збитків, готувати обов'язкові до розгляду рекомендації та застосовувати заходи впливу, передбачені законом. Особливої уваги потребує правовий механізм оформлення результатів контрольних заходів: акти, звіти та висновки контролюючих органів мають юридичну силу й можуть бути підставою для притягнення винних осіб до адміністративної, фінансової або кримінальної відповідальності.

Податкове законодавство, зокрема Податковий кодекс України, визначає повноваження контролюючих органів у сфері адміністрування податків і зборів. Контролюючі структури мають правову можливість проводити документальні, камеральні та фактичні перевірки, отримувати від суб'єктів господарювання пояснення та документи, залучати експертів, а також застосовувати заходи примусового впливу, включно з донарахуванням податкових зобов'язань, штрафами та пенею.[3] Водночас кодекс встановлює високі вимоги до процедурності та обґрунтованості контрольних дій, що є правовою гарантією захисту прав платників податків. Важливим є закріплення норм щодо оскарження рішень контролюючих органів, що забезпечує баланс між владними повноваженнями і правами підконтрольних суб'єктів.

Правові повноваження органів, що здійснюють контроль у сфері державного казначейства, базуються на положеннях Бюджетного кодексу. Їм надано право здійснювати попередній контроль відповідності бюджетних зобов'язань розпорядників коштів затвердженим бюджетним призначенням. Такий контроль є правовим бар'єром, який запобігає незаконному витрачання ресурсів ще до фактичного здійснення платежу.[2] Правові норми регулюють процедуру зупинення операцій у випадку виявлення порушень та визначають відповідальність посадових осіб за подання недостовірної або неправильно оформленої документації.

Правовий статус установ, які підлягають контролю, безпосередньо визначає їхні юридичні обов'язки в процесі здійснення фінансового контролю. Згідно із законодавством, вони зобов'язані забезпечити доступ контролюючих органів до всієї інформації, необхідної для проведення перевірки, створити умови для роботи аудиторів і ревізорів, надавати достовірні дані та документи, забезпечувати можливість опрацювання електронних систем обліку, не перешкоджати проведенню контрольних заходів і виконувати законні вимоги представників контролюючих структур. Юридичний обов'язок співпрацювати з контролюючими органами є невід'ємною складовою правового статусу розпорядників та одержувачів бюджетних коштів. Законодавство підкреслює, що ненадання інформації, подання недостовірних даних або перешкоджання перевірці становить правопорушення та тягне за собою встановлену законом відповідальність.

Окрім обов'язків співпраці, установи зобов'язані впроваджувати внутрішні системи контролю, вести належний фінансовий облік, забезпечувати збереження документів, а також вживати заходів щодо усунення порушень, виявлених у процесі зовнішнього чи внутрішнього контролю. Законодавство покладає на них обов'язок не лише реагувати на факти порушень, а й здійснювати попередження їх повторення, що підкреслює роль фінансового контролю як інструмента удосконалення системи управління.

Взаємозв'язок повноважень контролюючих структур і обов'язків підконтрольних установ формує правовий механізм, який забезпечує стабільність та прозорість публічних фінансів. Правова природа цього механізму полягає у балансі між владними можливостями держави та правовими гарантіями суб'єктів контролю. Чітке законодавче визначення компетенції контролюючих органів запобігає перевищенню повноважень, а закріплення обов'язків установ гарантує належне виконання контрольних процедур.

Таким чином, правове регулювання повноважень контролюючих структур і юридичних обов'язків підконтрольних установ становить ядро системи фінансового контролю. Воно забезпечує передбачуваність дій держави,

підвищує рівень фінансової дисципліни, зміцнює правопорядок у сфері публічних фінансів і створює умови для функціонування ефективного механізму управління фінансовими ресурсами на законній основі.

РОЗДІЛ 3 Практичний досвід та актуальні проблеми фінансового контролю в Україні

3.1. Типові випадки виявлення фінансових порушень

Практика фінансового контролю в Україні демонструє значну кількість порушень, які виникають у процесі формування, розподілу та використання бюджетних коштів, а також при здійсненні фінансово-господарських операцій у державному та комунальному секторах. Ці порушення мають різний характер, проте всі вони свідчать про недосконалість системи управління публічними фінансами, недостатність внутрішнього контролю, неефективність управлінських рішень та порушення вимог фінансового законодавства. Аналіз виявлених порушень є важливою складовою фінансового контролю, оскільки дозволяє визначити не лише їх природу, а й системні проблеми, що зумовлюють їх появу.

Одним із найбільш поширених видів порушень є нецільове використання бюджетних коштів. Це явище полягає у спрямуванні фінансових ресурсів на потреби, які не відповідають затвердженим бюджетним призначенням чи умовам фінансування. Нецільові витрати зазвичай виникають у випадках неправильного планування, відсутності внутрішнього контролю або умисного ігнорування вимог бюджетної дисципліни. Законодавство України розглядає такі дії як серйозне бюджетне правопорушення, наслідком якого може бути притягнення винних до фінансової та дисциплінарної відповідальності. Практика Рахункової палати свідчить, що нецільове використання коштів має системний характер у галузях охорони здоров'я, освіти, інфраструктурних проєктів, де відбувається зміна напрямів фінансування без належних юридичних підстав.

Іншим типово поширеним явищем є неефективне та економічно необґрунтоване використання державних ресурсів. Це порушення має складнішу природу, оскільки пов'язане не з прямим порушенням норм закону, а з відсутністю належної економічної доцільності. Органи фінансового контролю фіксують випадки переоплат за товари та послуги, підписання договорів за

завищеними цінами, укладання угод з недобросовісними контрагентами або прийняття управлінських рішень, які не приносять належного результату. В юридичному аспекті такі порушення підпадають під категорію неефективного управління бюджетними коштами, що прямо суперечить вимогам Бюджетного кодексу України щодо економності та результативності використання публічних фінансів. Аналіз державних аудитів показує, що саме неефективність найчастіше спричиняє значні фінансові втрати держави.[2]

Важливе місце у структурі фінансових порушень займають порушення, пов'язані із процедурою державних закупівель. Зокрема, контролюючі органи часто виявляють укладання договорів із заздалегідь визначеними постачальниками, використання недійсних тендерних підстав, порушення принципів конкуренції, уникнення відкритих торгів, а також технічні маніпуляції з документацією. Хоч формально такі порушення регулюються Законом України «Про публічні закупівлі», їх наявність безпосередньо впливає на стан фінансового законодавства, оскільки закупівлі є важливою складовою бюджетного процесу. Статистичні дані свідчать, що частка порушень у сфері закупівель стабільно залишається високою, що негативно впливає на довіру до системи та створює передумови для корупційних проявів.[6]

Не менш поширеним є порушення, пов'язане з неправильним веденням бухгалтерського обліку та поданням недостовірної фінансової звітності. Такі недоліки ускладнюють аналіз реального фінансового стану установи, спотворюють дані про обсяги використаних коштів і часто приховують більш серйозні порушення. Бюджетний кодекс України та законодавство з бухгалтерського обліку висувають чіткі вимоги до формування звітності, однак практика показує, що невірне відображення фінансових операцій або їх навмисне приховування залишається серйозною проблемою. Наявність таких порушень свідчить про слабкість внутрішнього контролю в установах та недостатній рівень фінансової грамотності або доброчесності посадових осіб.

Особливе місце в структурі порушень посідають випадки заподіяння матеріальної шкоди державі внаслідок незаконних управлінських рішень,

неналежного контролю за виконанням договорів або бездіяльності посадових осіб. Органи фінансового контролю фіксують втрати державного майна, неотримані доходи, несвоєчасне повернення дебіторської заборгованості, втрати державних інвестицій. У багатьох ситуаціях такі порушення супроводжуються ознаками злочинів, передбачених Кримінальним кодексом України, зокрема у частині службової недбалості або розтрати майна. Юридичний аналіз цих ситуацій часто вимагає взаємодії контролюючих органів з правоохоронними структурами.

Серед практики контролю також простежується значна кількість порушень у сфері адміністрування податків, де найчастіше виявляються заниження податкових зобов'язань, маніпуляції з податковим кредитом, безтоварні операції та фіктивне підприємництво. Податкові порушення є особливо небезпечними для фінансової системи, оскільки прямо впливають на доходну частину бюджету. Податковий кодекс України встановлює суворі норми відповідальності за такі дії, а масштаби порушень свідчать про необхідність подальшої модернізації податкової системи та посилення ризик-орієнтованого контролю.

Отже, аналіз типових випадків порушень, виявлених у процесі фінансового контролю, свідчить про наявність системних проблем у сфері управління публічними фінансами. Характер виявлених порушень демонструє, що вони є наслідком не лише свідомого недотримання законодавства, а й недостатньої організації внутрішнього контролю, слабкої нормативної дисципліни, низького рівня професійної підготовки посадових осіб та недосконалості механізмів державного управління. Системне дослідження таких порушень дозволяє виявляти закономірності, формувати ефективні заходи щодо їх усунення та удосконалювати правове регулювання фінансової діяльності в Україні

3.2. Ключові проблеми: недостатня координація, дублювання повноважень, корупційні загрози

Правове регулювання фінансового контролю в Україні формує складну систему взаємодії різних органів державної влади, однак на практиці така система стикається з рядом проблем, що значною мірою знижують її ефективність. Серед найбільш актуальних викликів, які виявляються у ході аналізу законодавства та практики його застосування, особливе місце займають недостатня координація між контролюючими структурами, дублювання їхніх повноважень та наявність корупційних ризиків. Ці проблеми не лише впливають на якість фінансового контролю, але й створюють загрозу для стабільності правової системи у сфері публічних фінансів.

Проблема недостатньої координації діяльності контролюючих органів має глибокий правовий характер, оскільки вона пов'язана з недосконалістю законодавчого розмежування компетенцій та відсутністю чітких механізмів взаємодії між органами, які здійснюють фінансовий контроль. Конституційний статус Рахункової палати, повноваження органів державного фінансового аудиту, компетенція податкових та митних органів, а також функції казначейства визначені різними нормативними актами, що ускладнює формування єдиної логічної системи. На рівні закону не завжди узгоджено механізми співпраці між суб'єктами контролю, що призводить до паралельного проведення перевірок, дублювання процедур, неузгодженості висновків та втрати системності у роботі державного фінансового контролю.

Недостатність координації також пов'язана з браком юридично закріпленої інформаційної інтеграції між органами. Відсутність єдиних реєстрів аудиторських висновків, неповне об'єднання баз даних, розрізненість форм звітності унеможливають ефективний обмін інформацією. У результаті контролюючі органи не мають можливості оперативно реагувати на порушення, оскільки кожен із них володіє лише фрагментарною інформацією, не маючи цілісної картини фінансових процесів. У правовому вимірі ця проблема свідчить про необхідність реформування законодавства у напрямі створення єдиного

державного стандарту інформаційної взаємодії між контролюючими структурами.[15]

Не менш серйозною проблемою є дублювання повноважень між різними органами фінансового контролю. Юридичний аналіз чинного законодавства показує, що низка контрольних функцій одночасно закріплена за кількома органами. Наприклад, відповідно до Бюджетного кодексу та закону про державний фінансовий контроль, органи фінансового аудиту здійснюють перевірку використання бюджетних коштів, однак аналогічні повноваження в окремих випадках має і Рахункова палата. У сфері податкових правовідносин контролюючі повноваження мають як органи Державної податкової служби, так і фінансові інспекції, що створює колізії та суперечності при проведенні перевірок. Дублювання повноважень часто веде до того, що одна й та сама установа піддається численним повторним перевіркам, що створює надмірне адміністративне навантаження та може бути сприйняте як тиск з боку держави.

У юридичному аспекті дублювання повноважень є наслідком прогалин у нормативному регулюванні, зокрема невідповідності або нечіткості правових норм, які визначають компетенцію органів. Законодавство нерідко містить формулювання, які дозволяють широке тлумачення контрольних повноважень, що призводить до їх перетину. У правозастосовній практиці це створює ситуації, коли органи контролю змушені вирішувати питання юрисдикції, витрачаючи ресурс на з'ясування того, хто саме має право здійснювати певний вид перевірки. Відсутність чіткої системи субординації та розмежування компетенцій призводить до конфліктів повноважень і неефективного використання контрольного потенціалу держави.

Особливу загрозу для системи фінансового контролю становлять корупційні ризики, які мають як організаційне, так і юридичне підґрунтя. Корупційні прояви у сфері контролю обумовлені тим, що контролюючі органи володіють значними владними повноваженнями, включаючи право втручатися у фінансову діяльність суб'єктів, вимагати документи, приймати рішення щодо правомірності витрачання коштів, встановлювати збитки та застосовувати

санкції. Відсутність належних правових механізмів стримування та противаг, обмежена прозорість процедур, брак деталізованих законодавчих вимог щодо фіксації контрольних дій створюють умови для зловживання владними повноваженнями.

У деяких випадках законодавство залишає широкі можливості для дискреції контролерів, що підвищує корупційні ризики. Відсутність чітко прописаних критеріїв оцінки ефективності використання бюджетних коштів, нечіткі вимоги до формування висновків, надмірно загальні формулювання у процедурах аудиту створюють підґрунтя для суб'єктивності у прийнятті рішень. Така невизначеність не лише шкодить правам підконтрольних установ, а й підриває довіру до контролюючих органів і негативно впливає на імідж держави.

Корупційні загрози також виникають унаслідок недостатньої публічності результатів контролю. Хоч законодавство передбачає певний рівень відкритості, на практиці результати перевірок не завжди оприлюднюються в повному обсязі або затримуються у доступі. Обмежений доступ до інформації зменшує можливість громадського контролю та створює ризики приховування порушень. Прозорість фінансового контролю є однією з основних гарантій протидії корупції, тому її обмеження суперечить принципам належного управління.

У сукупності зазначені проблеми демонструють, що правове регулювання фінансового контролю потребує суттєвого вдосконалення. Необхідність чіткого законодавчого розмежування компетенцій, створення нормативних механізмів координації, зменшення дублювання повноважень, підвищення стандартів прозорості та правових гарантій об'єктивності є ключовими умовами забезпечення ефективності фінансового контролю. Лише за умови системних змін у правовому полі можливо сформувати контрольний механізм, який буде відповідати вимогам сучасної фінансової системи та забезпечить належний рівень захисту публічних ресурсів.

3.3. Шляхи підвищення ефективності функціонування системи фінансового контролю

Питання підвищення ефективності системи фінансового контролю в Україні є одним з найактуальніших у сфері публічних фінансів. Фінансовий контроль виступає правовим інструментом забезпечення законності, прозорості та відповідальності органів державної влади, а тому його дієвість безпосередньо залежить від якості нормативного регулювання, визначеності повноважень контролюючих органів, наявності правових гарантій їхньої незалежності та належної організації процедур. В умовах інтеграції України до європейського правового простору та посилення вимог до управління державними фінансами вдосконалення правових засад фінансового контролю набуває особливої ваги.

Одним із ключових напрямів є необхідність удосконалення законодавчого розмежування компетенції контролюючих структур. На практиці значна частина проблем виникає через дублювання повноважень між органами, що здійснюють зовнішній і внутрішній контроль, а також між органами виконавчої влади та інституціями парламентського підконтрольного нагляду. Така ситуація не лише призводить до неефективного використання контрольного потенціалу, але й створює можливості для колізій у правозастосовній практиці. Тому законодавче впорядкування компетенцій шляхом внесення змін до Бюджетного кодексу, Закону про державний фінансовий контроль та інших спеціальних законів повинно передбачати чітке визначення меж контрольних функцій, їх субординації та порядку взаємодії. Правова визначеність у питаннях компетенції є фундаментом для стабільності системи, оскільки унеможливорює конфлікти юрисдикції та дозволяє кожному органу діяти в межах власного мандату.[16]

Потребує вдосконалення і правовий механізм координації між контролюючими структурами. Нині нормативні акти лише частково регулюють взаємодію органів фінансового контролю, що створює правові прогалини. У межах реформування фінансового законодавства необхідним є запровадження єдиних стандартів інформаційного обміну, створення централізованих реєстрів

аудиторських висновків, забезпечення інтеграції інформаційних систем та визначення юридичної відповідальності за ненадання або приховування інформації між органами. З огляду на рекомендації INTOSAI та вимоги ЄС щодо розвитку фінансової доброчесності, Україна потребує законодавчого закріплення принципу взаємної підзвітності та обов'язкової координації між усіма структурами, що здійснюють контроль у сфері публічних фінансів.

Важливим напрямом удосконалення системи є підвищення рівня правових гарантій незалежності органів контролю. Незалежність є критично важливою умовою об'єктивності контрольних висновків, проте чинне законодавство не завжди забезпечує достатній рівень захисту контролюючих органів від політичного впливу. Законодавче посилення інституційної та процедурної незалежності Рахункової палати, а також запровадження чітких гарантій непідпорядкованості державного фінансового аудиту виконавчій владі дозволить зміцнити об'єктивність контролю. У цьому контексті необхідне впровадження європейських стандартів *good governance*, що передбачають нормативне закріплення процедур професійного призначення керівників контрольних органів, їхню захищеність від необґрунтованого звільнення та гарантії прозорості ухвалення рішень.[17]

Правовий аспект підвищення ефективності фінансового контролю включає також модернізацію процедурного законодавства, яке регулює порядок здійснення аудитів, ревізій та перевірок. Чинні норми часто містять надмірно загальні формулювання, що створює можливість для суб'єктивного тлумачення та зловживань. Тому важливим є удосконалення правового інструментарію шляхом деталізації методів перевірки, запровадження чітких стандартів оцінки ефективності, визначення обов'язкових критеріїв ризик-орієнтованого підходу, фіксації усіх важливих контрольних дій у процесуальних документах та забезпечення їхнього доступу для учасників правовідносин. Підвищення юридичної визначеності процедур дозволить мінімізувати корупційні ризики, підвищити якість контрольних висновків та забезпечити їхню доказову силу у випадку правових спорів.

Суттєвого значення набуває питання забезпечення прозорості та публічності фінансового контролю. Незважаючи на законодавчі вимоги щодо оприлюднення результатів перевірок, на практиці рівень відкритості залишається недостатнім. Законодавче закріплення обов'язковості оперативного оприлюднення повних текстів звітів зовнішнього та внутрішнього аудиту, а також створення відкритих електронних баз контрольних документів дозволить забезпечити громадський нагляд і посилити превентивну функцію контролю. Прозорість виступає не лише інструментом суспільного контролю, але й правовою гарантією неупередженості діяльності державних органів.

Підвищення ефективності контролю також передбачає розвиток внутрішніх систем контролю в установах, що підлягають перевірці. Правовий аспект цього питання полягає у закріпленні на рівні закону обов'язковості впровадження систем внутрішнього контролю та внутрішнього аудиту, визначенні їх структури, повноважень, відповідальності службових осіб та вимог до документування процесів. Чітке нормативне регулювання внутрішнього контролю є необхідною умовою для запобігання порушенням ще на етапі їх можливого виникнення, а також для забезпечення ефективної взаємодії між внутрішнім і зовнішнім контролем.

Усе це підтверджує, що підвищення ефективності системи фінансового контролю вимагає комплексних змін у нормативно-правовому полі, спрямованих на узгодження компетенцій органів, зміцнення їхньої незалежності, запровадження прозорих процедур, модернізацію підходів до контролю та посилення превентивних механізмів. Реформування фінансового контролю у правовій площині є ключовим елементом побудови ефективної, відповідальної та підзвітної системи управління публічними фінансами, що відповідає стандартам демократичної держави та забезпечує стійкий розвиток України.

Висновки

Фінансовий контроль, як ключовий інститут фінансового права, посідає фундаментальне місце у системі управління публічними фінансами. Його правова природа розкриває змістовний зв'язок між фінансовою діяльністю держави та механізмами забезпечення законності, прозорості й відповідальності у сфері використання бюджетних ресурсів. У ході дослідження було встановлено, що фінансовий контроль є багатовимірним явищем, яке поєднує правову, економічну та організаційну складові, а його ефективність визначається здатністю забезпечувати дотримання вимог фінансового законодавства та формувати підґрунтя для стійкого розвитку держави.

Сучасне законодавство України створює нормативну базу для функціонування системи зовнішнього й внутрішнього фінансового контролю, однак на практиці ця система стикається з низкою складних викликів. Аналіз правового статусу Рахункової палати, органів державного фінансового аудиту, податкових і казначейських органів показав, що хоча їх повноваження визначені законодавчо, існує проблема недостатньої узгодженості між ними та недосконалість механізмів взаємодії. Виявлено, що дублювання повноважень і відсутність належної координації створюють надмірне навантаження на підконтрольні установи, породжують конфлікти компетенцій та знижують загальну результативність контролю.

Практичний аналіз типових порушень засвідчує, що найбільш поширеними залишаються нецільове використання бюджетних коштів, неефективність фінансових рішень, порушення правил закупівель, недостовірність обліку та звітності, а також податкові порушення. Ці явища мають правові причини, серед яких недостатні гарантії внутрішнього контролю, слабкість правового регулювання управлінських процедур, нечіткість обов'язків посадових осіб та складність нормативних вимог. У правовому аспекті такі порушення свідчать про наявність системних проблем, що потребують комплексного перегляду законодавства.

Дослідження ключових проблем роботи контролюючих органів підтвердило, що правова система в сфері фінансового контролю потребує суттєвого вдосконалення. Недостатня координація, дублювання функцій та корупційні загрози є наслідком недосконалої нормативної бази та відсутності єдиної державної політики у сфері контролю. В умовах зростання масштабів фінансових операцій та інтеграції України у міжнародний економічний простір такі проблеми становлять реальну загрозу фінансовій безпеці держави.

Шляхи вирішення цих проблем мають правовий характер і передбачають комплексне реформування нормативної бази. Необхідним є чітке законодавче розмежування повноважень між органами контролю, створення механізмів їхньої обов'язкової взаємодії, запровадження правових гарантій незалежності контролюючих інституцій, удосконалення процедур аудиту та ревізій, підвищення рівня прозорості та доступності результатів перевірок. Особливого значення набуває розвиток внутрішнього контролю в бюджетних установах, що передбачає запровадження чітких правових стандартів управління ризиками, формування системи відповідальності та підвищення професійної компетентності посадових осіб.

Таким чином, фінансовий контроль виступає одним із ключових елементів правового механізму забезпечення належного управління державними фінансами. Його ефективність можлива лише за умови узгодженого функціонування всіх його складових, підкріплених сучасною та послідовною нормативно-правовою базою. Комплексне вдосконалення правового регулювання фінансового контролю є необхідною передумовою для підвищення фінансової дисципліни, зміцнення довіри громадян до державних інституцій та забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку України.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Бюджетний кодекс України: Закон України від 8 липня 2010 р. № 2456-VI *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 50-51. Ст. 572.
3. Податковий кодекс України: Закон України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13-17. Ст. 112.
4. Про Рахункову палату: Закон України від 2 липня 2015 р. № 576-VIII *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 36. Ст. 360.
5. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні: Закон України від 26 січня 1993 р. № 2939-XII *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 13. Ст. 110.
6. Про публічні закупівлі: Закон України від 25 грудня 2015 р. № 922-VIII *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 9. Ст. 89.
7. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16 липня 1999 р. № 996-XIV *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 40. Ст. 365.
8. Бюджетна політика та фінансовий контроль в Україні: монографія / за ред. В. М. Федосова. Київ : НДФІ, 2018. 412 с.
9. Данилюк О. І. Науково-практичний коментар до Бюджетного кодексу України. Київ : Юрінком Інтер, 2022. 576 с.
10. Рахункова палата України. Звіти та рішення. URL: <https://rp.gov.ua>
11. Державна аудиторська служба України. Аналітичні матеріали та звіти. URL: <https://dasu.gov.ua>
12. Міністерство фінансів України. Методичні рекомендації з організації внутрішнього контролю та внутрішнього аудиту. Київ: Мінфін, 2020.
13. Фінансове право України: підручник / за ред. М. П. Кучерявенка. Харків: Право, 2020. 728 с.
14. Фінансове право: підручник / за ред. О. П. Гетманця. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 480 с.

15. Фінансове право України: навч. посіб. / О. В. Дзера, О. П. Орлюк. Київ: Наука і освіта, 2021. 364 с.
16. Фінансове право: навчальний посібник / за ред. Л. К. Воронова. Київ: Алерта, 2018. 432 с.
17. Кучерявенко М. П. Фінансове право: академічний курс. Харків: Право, 2018. 560 с.